

A Bethlen Gábor Alapítvány díjazottai 2013-ban

„Mi minden erőt, ami a haza javára akar és tud lenni,
nem eltiporni, hanem együvé fogni kívánunk.“

2013. november 15-én – az erdélyi fejedelem születésének és halálának napján – tartotta díjátadó ünnepségét az Urania Nemzeti Filmszínház Dísztermében az Alapítvány. Méltán ünnepeltünk tele házban, hiszen október 23-án – névadónk fejedelemmé választásának 400. évfordulóján – Kolozsváron, az Alsóvárosi (Kétágú) református templom kertjében fölavattuk Erdély első egészalakos Bethlen Gábor szobrát, Péterfy László alkotását. Jórészt közadakozásból Alapítványunk kuratóriuma készítette el, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat szállította a helyszínre, s az Erdélyi Református Egyházkerület állította föl az adományként átvett művet. A sokat szenvedett hóstátiak templomkertjében, kőszikla talapzaton áll a 220 cm magas bronzszobor, amelyet „örök megőrzésre” vett át az egyházközség. A díjátadó ünnepségre az ő képviselőiket, 127. éves Kolozsvári Református Bethlen Gábor Földész Dalkört hívtuk meg díszvendégnek, akik nagyszerű műsorral és rövid beszédben köszönték meg Alapítványunk pártfogását. A Bethlen Gábor Alapítvány történelmi jelentőségű szoborállítását értékelve, Kádár Tibor – Kolozsvárhoz ezer szállal kötődő kiváló festőművész – ez alkalomból készített nagyszerű portréját Bethlen Gáborról ünnepélyesen Alapítványunknak ajándékozta. Lezsák Sándor elnök úr, fővédnökként is méltatta és megköszönte mindkét elismerést. Az ünnepi előadás után a laudációk és a kitüntetések átadása következett, amelyeket mindenki személyesen vett át.

Bakos István

BAKOS ISTVÁN (1943) művelődéskutató, közíró. 1980-tól vesz részt a Bethlen Gábor Alapítvány munkájában. Az induló *Hitel* egyik szerkesztője, a Magyarok Világszövetségének 1994–99 között főtájkára.

Bethlen Gábor fejedelemről

Ünneprontással kell kezdenem. Amikor 2013 őszén az egész Kárpát-medencében Bethlen Gábor erdélyi fejedelemmé választásának 400. évfordulóját ünnepeljük, látszólag olyasmire emlékezünk, amit jobb volna elfeledni. Hiszen Bethlen trónra ültetését az Erdélyben mindaddig példátlan nagyságú, mintegy 80 000 főt kitevő oszmán-tatár hadak biztosították, ráadásul az erről rendelkező országgyűlést is a török sereg vezére, Szkender pasa hívta össze. Bethlen ekkor még csak 33 esztendő – bármilyen furcsa is ez mai szemmel, ebben az időben ez javakorabeli férfit jelentett –, de már Erdély egyik legtöbbet látott, legtapasztaltabb politikusa volt.

Korábban fegyvert fogott az oszmánok ellen, majd a „törökös párt” híve, s az egyik első magyar bujdosó lett, aki 1602-ben Temesvárott, a török oltalma alatt keresett menedéket. Bocskai István fejedelemmé választásában már kulcsszerepet játszott: ő szerezte meg a Porta beleegyezését jelentő athnamét. Báthori Gábornak is fő támogatója volt; viszonyuk – Móricz Zsigmond által oly kiválóan jellemzett – végleges megromlása után azonban ismét török területre menekült, hogy innen térjen vissza Erdélybe, a kolozsvári fejedelemválasztó diétára.

Bethlen uralkodásának kezdeti szakasza még semmiben sem emlékeztetett a későbbi fejedelem cselekedeteire. Népszerűtlen volt, különösen azután, hogy 1616-ban Lippát, a hozzá tartozó öt kisebb várral együtt átadta az oszmánoknak. Ha ekkor fejeződött volna be politikai karrierje, minden bizonnyal a magyar és az erdélyi történelem legsötétebb alakjai között tartanánk számon. Hogy mégsem így történt, annak éppen Bethlen zsenialitása, magyar vonatkozásban szinte páratlan politikai érzéke volt az oka.

Már ő is jól tudta azt, amit később Kossuth fogalmazott meg oly találóan – bár Bethlennel szemben ő ezt képtelen volt érvényesíteni –, azt, hogy a politika az exigenciák, azaz a lehetőségek és a szükségletek tudománya. Bethlen éles szemmel ismerte föl a mindenkori adottságokat: tudta, hogy meddig szabad elmenni, s ameddig csak esélye volt – szinte a végső határokig – igyekezett mozgásterét tágítani. Világosan látta, kivel, miért és hogyan szükséges szövetséget kötnie. Ha úgy tetszik, a jó egy évszázaddal korábban élt, de még Bethlen korában is rendkívüli hatású filozófus és politikai gondolkodó, Niccolò Machiavelli által javasolt utat járta. Machiavelli szerint ugyanis egy államot mindenkor csak az adott realitásokkal számolva, minden fontos kül- és belpolitikai tényezőt, gazdasági és kulturális adottságokat figyelembe véve szabad kormányozni, ha kell, néha kíméletlenül, esetenként akár a népszerűtlenséget is vállalva. Ezen tanoknak egyik megtestesítője és megvalósítója volt a messze az átlagon felüli képességekkel rendelkező Bethlen Gábor is.

Így válnak érthetővé megválasztásának a körülményei. Bethlen tudta, hogy az adott helyzetben – hiszen a teljes anarchiába süllyedt országot örökölt – nincs más lehetősége, mint a távoli, a 15 éves háborúban kudarcok sorát szenvedő Habsburgokkal szemben az Erdélyt szinte körbezáró, hatalma csúcsán álló

oszmán birodalommal való szövetség. S bár háromszor is – 1619-ben, 1623-ban és 1626-ban – hadat indított a Habsburgok ellen, velük is kereste a megegyezést. Választott magyar királyként és a Szent Korona birtokában sem koronáztatta magát magyar uralkodóvá, sőt 1621 végén, a nikolsburgi békében lemondott királyi címéről, és a koronát a többi felségjelvénnel együtt visszaszolgáltatta II. Ferdinánd német-római császárnak és magyar királynak. Sőt 1623-ban szeretett felesége, Károlyi Zsuzsanna halála után megkérte Ferdinánd leányának a kezét. A frigy ugyan meghiúsult, mégis bizonyította, hogy Bethlen tisztában volt vele: a két nagyhatalom valamelyikének támogatása nélkül Erdély életképtelen.

Bethlen oszmán vazallus állam élén állt, de mesterien és fokozatosan tágította annak cselekvési szabadságát. A két magyar állam, a részfüggetlenséggel bíró Habsburg-királyság és az oszmánok érdekkörébe tartozó, általa vezetett Erdély kényszerű egymás mellettségét elfogadta. Mivel igazi réalpolitikus volt, a későbbi értékelésekkel szemben nem volt célja Erdély és a királyi Magyarország egyesítése, mint ahogy a törökök kiűzésére sem gondolt, akkoriban nem is gondolhatott komolyan. Bethlen ugyanis a mindenkori körülményekhez alkalmazkodott, de mindig úgy, hogy azokat igyekezett mind jobban a saját elképzelései szerint alakítani.

Kétségtelen, neki is része volt abban, hogy ez időben a magyarság – ha keményen fogalmazok – balkanizálódott, ha finomabban: kultúrája honfoglalása óta már elfelejtett, keleti vonásokkal gazdagodott. Az viszont elképzelhetetlen lett volna számára, amit Thököly Imre és számos magyar főúr 1683-ban Bécs ostromakor megtett: hogy az oszmánok oldalán harcoljon a keresztény Európa ellen.

A külpolitikai kényszer, azaz az oszmán befolyás miatt Bethlen csak gúzsba kötött tudott táncolni. De még így is ragyogó táncos volt. Gazdaságilag és kulturálisan addig soha nem látott magaslatokra emelte az oszmánokkal és számos európai udvarral is kiváló kapcsolatban álló Erdélyt. Ékesen bizonyítják ezt az ekkoriban helyben keletkezett, illetve Nyugatról vagy Keletről Erdélybe érkező művészeti kincsek, a szépséges használati- és a díszítő tárgyak sora, a gyulafehérvári egyetemi könyvtár, ugyanott nyomda, valamint 1622-ben kollégium alapítása – utóbbi 1662-től Nagyenyeden működik. De ugyanígy a külföldi, főleg a holland és a német protestáns egyetemekre járó diákok, a peregrinusok fejedelmi udvar általi segítése. A vallási megértésről árulkodik, hogy a protestáns Bethlen Káldi György Bécsben megjelenő teljes katolikus bibliafordítását, de a román bibliafordítást is támogatta.

Ünneprontással kezdtem beszédemet, amelyben végig azt bizonygattam, hogy igenis okunk van ünnepelni Bethlen Gábor fejedelemmé választása kapcsán. Nem véletlen, hogy az alakja a későbbi korokban viszonyítási ponttá vált. Bethlenről még a XX. században is rengeteget vitáztak. Gondoljunk csak – Móricz mellett – Szekfű Gyula rendkívüli felzúdulást kiváltó, egyébként elsőrangú Bethlen életrajzára, Klebelsberg Bethlen-értékelésére vagy akár a mára joggal elfelejtett Mód Aladár kísérletére, amellyel Bethlent a szerinte 400 esztendőn át

tartó magyar függetlenségi mozgalmak egyik kulcsfigurájává torzította. Fekete-fehér, vagy-vagyokban gondolkodó szemléletének korlátai miatt olyasmit látott Bethlenben, ami sohasem volt benne.

Hiszen a három részre szakított országban a magyarság nem szakadt három részre. Mint Bethlen példája is mutatja, az erdélyiek, a magyarországiak s részben a hódoltségbéliek is figyeltek egymásra, segítették a másikat. Többnyire ugyanolyan jó – vagy éppen rossz – magyarok voltak, akár a király, akár a fejedelem szolgálatában állottak.

Bethlen példája tanít minket arra is: nem szabad állandóan magunkra hagyatottságunkon keseregni. Helytelen az „egyedül vagyunk” közelítése. Ha Európa legkeletibb nyugatán és legnyugatibb keletén bölcsen mérjük föl lehetőségeinket, okosan és megfontoltan cselekszünk, szinte a semmiből is fölvirágoztathatunk egy országot. Ahogy egykoriban a tündérkertet megálmódó és az álmát meg is valósító Bethlen Gábor tette.

Ujváry Gábor

UJVÁRY GÁBOR (1960) a Kodolányi János Főiskola tanára, történész.

Bethlen Gábor-díjasok

Izsák Balázs

1952-ben született Sepsiszentgyörgyön, székely református családban. Egy laudáció keretében ritkán tesszük az évszámhoz a hónapot és a napot, de most jogos a kivétel. Izsák Balázs június 4-én született, a trianoni gyásznapon.

Édesapja Izsák József irodalomtörténész, édesanyja Földvári Júlia magyar irodalom szakos tanár. Gyermekeként korán megismerkedett a kisebbségi létből fakadó hátrányos megkülönböztetés következményeivel. Édesapját 1947-ben elbocsátották a kolozsvári Bolyai Egyetemről. Ezt követően Sepsiszentgyörgyön középiskolában tanított, majd az itteni Pedagógiai Főiskolán lett oktató. Drámai élménye a magyar tannyelvű intézmény bezárása és az oktatók elbocsátása. Az édesapa munkanélküli sorban élte meg a nyugdíjkorhatárt, de nem tétlenül. Tamási Áronról és Illyés Gyuláról írt monográfiáit immáron cenzúrázatlanul ismét kiadatta 1990 után. Izsák Balázs a szülői környezetben alaposan megismerkedett a magyar irodalommal, történelemmel, székely népének hagyományaisal, rendkívüli értékeivel. Alkalma nyílt arra is, hogy családi, baráti környezetben ismerje meg az erdélyi magyar értelmiség meghatározó alakjait. A felemás, történelmi kudarcokkal marcangoló romániai rendszerváltást követően a lassan magára találó, felpeszsdülő közélet találkozóiban és vitáiban hamar kiderült, hogy a várva várt alapvető emberi jogok meghatározó része változatlanul csak

papíron létezik. Egy kisvállalkozásnál elvégzett mérnöki és ügyintézői napi munka mellett alaposan beleásta magát a nemzetközi jogba.

Izsák Balázs 2003-ban tagja volt a Székely Nemzeti Tanács kezdeményező testületének, majd a Tanács megalakulásakor alelnöke, 2008-tól pedig elnöke.

Nem pártpolitikus. Mérnökként vállalt pártoktól független politikai feladatot pártok felett álló közügyben, a székelység közös ügyében, az autonómiáért folytatott küzdelemben.

A Székely Nemzeti Tanács dolgozta ki azt a törvénytervezetet, amely ha törvényerőre emelkedne, biztosítékot jelenthetne a székelyföld és a székelyek évszázados jogainak megújításához. Biztosítéka lehetne a magyarság e sok harcot, veszteséget és győzelmet megélt büszke nemzetrésze megmaradásának.

Izsák Balázs néhány hete közzétett blogjában foglalta össze ennek a tervezetnek a lényegét „Székelyföld autonómiájának sérthetetlen alapelveiről” címmel. Már a cím is öntudatot és elszántságot sugall, amikor az alapelvek sérthetlenségére utal. Már az első mondatában is szakít a valóságos önállóság követelményével szemben hangoztatott „kulturális autonómia” hamis jelszavával. Teljes értékű, valódi autonómiát követel. Ez kiterjed a történelmi Székelyföldre és a vele szomszédos magyar többségű településekre, a székely székek elismertetésére a közigazgatásban, saját parlament és kormányzat létrehozására jogszabályalkotói és végrehajtói hatáskörökkel és természetesen a magyar nyelv szabad, korlátozás nélküli használatára. E követeléseknek, az autonómia követelésének a nyomatékosítására szervezte a „Székelyek Nagy Menetelését” október 27-re Bereck és Kökös között. Abban, hogy ez a nagy menetelés megtörténhetett, sikeres lehetett, oroszánrésze volt Izsák Balázs minden pártosság, megosztottság felül álló és a meghátrálástól, az elvtelen, önemészítő alkuktól idegen egyéniségének és akaraterejének. A maga erkölcsi tartását és ezt az akaraterejét, az életért való elszántságot, a magyar jövőért vállalt felelősséget igyekszik átplántálni a székelyföldi fiatalok lelkébe, amikor egy másik írásában hozzájuk fordul, a katalánok példáját állítva eléjük: „Közeledik október 27., amikor látni fogja az egész világ – írja –, tudnak-e a székely fiatalok úgy kiáltani, úgy nevetni, úgy lelkesedni, mint katalán kortársaik. Ha igen, akkor október 27-én, Bereck és Kökös között mi, székelyek történelmet fogunk írni! Veletek és értetek. Ha nem így tennénk, mi értelme volt megtanulni Gábor Áron nevét és tetteit, s Kányádi Sándorral felidézni, miként dörögtek 1849-ben a kökösí hídfele a székely harangok?”

Tisztelt ünnepi gyülekezet! A magyarság autonómia-követeléseit már több tudós, politikus és politikai szervezet korábban is megfogalmazta – de Izsák Balázs elnök vezetése alatt a Székely Nemzeti Tanács tevékenysége nemzetközi síkon is látványossá tette ezt a törekvést. Izsák Balázs elnök az autonómia elérését nem csupán a romániai politika színterén kívánja elérni, hanem küzd a civil szervezetek szférájában, az egyházi közéletben, a nemzetközi politika színterén és az európai kisebbségek fórumain is. Izsák Balázs elnök vezetése alatt a Székely Nemzeti Tanács nem egy könnyen áttekinthető és leblokkolható

egyetlen dimenzióban küzd az alapvető emberi jogokért, hanem egy sokdimenziós, többsíkú világban. Hol valamelyik romániai párt fórumán, hol a moldáviai gagauz autonóm körzet meghívottjaként, hol az Európai Unió valamelyik bizottságában, hol egy civil vagy egyházi szervezet rendezvényén küzd az igazáért. Ha valamelyik küzdőtéren patthelyzet alakul ki, megmerevednek a szemben álló vélemények – nos ebben az esetben sincs tétlenségre ítélve a Székely Nemzeti Tanács autonómiáért folytatott küzdelme, mert a többi dimenzióban tud előre haladni célja érdekében.

Tisztelt ünnepi közönség! A trianoni országcsontkító békediktátumok óta nem volt ilyen határozott és jól szervezett, tömeges, demonstratív kiállítás a kisebbségi sorba taszított magyarság érdekében, mint ez a mostani. Sehol ilyen teljes körű autonómia-tervezetet nem készítettek. Sehol térségünkben ilyen következetesen nem képviselték a nemzeti kisebbségek önrendelkezésének az alapelveit úgy, hogy azok teljes összhangban legyenek nemcsak a saját érdekekkel és hagyományokkal, de az európai értékrenddel és jogi kinyilatkoztatásokkal is. Mindez a székelység és a Székely Nemzeti Tanács, valamint személy szerint Izsák Balázs elnök úr erőfeszítéseinek, bátor vállalkozásainak köszönhető.

Barátaim! Nagy megtiszteltetés elnyerni a Bethlen Gábor-díjat, és különösen, ha erre az elismerésre Bethlen Gábor emlékévében kerül sor. Izsák Balázs mérnök, a Székely Nemzeti Tanács elnöke is abban a méltó megtiszteltetésben részesült, hogy Bethlen Gábor fejedelemmé választásának a 400. évében, Bethlen Gábor emlékévében Bethlen Gábor-díjazott legyen.

A Jóisten áldása, támogató figyelmünk és következetes munkánk kísérvé Izsák Balázs elnök úr életét, Székelyföld és a székely nép sorsát!

Lezsák Sándor

LEZSÁK SÁNDOR (1949) író, költő, tanár. Az országgyűlés elnöke.

Bohdan Zadura

Az idő csapdájában írt vers Bohdan Zadura hatvanötödik születésnapjára *(abban a reményben, hogy a magyar költészetet kezdetektől napjainkig bemutató antológiája egyszer mégis megjelenik, s egyszer Bethlen Gábor-díjban részesül)*

Hogy hatvanöt éves volnál, Bohdan? Még mit nem! Éveid száma ennél sokkal több: négyszázhatvanöt! Hiszen egy kardcsapásra lettetek felnőttek Bornemissza Péterrel a töröktől szétdúlt országban és időben. Majd a fonákjáról Rimay Jánoshoz fiatalodva, tanítványa volnál te is Balassi Bálint uramnak – úgy négyszázhusz évesen. Ő talán jobban érezte, te bizonyára jobban értetted a citerás lengyel szép Zsuzsánna énekét szülővárosod, Pulava táján.

A szemek és dallamok bűbájltságából a história térített magadhoz: máris Kazinczy mellett róttad grádicsait Kufstein várbörtönének, ahol annyi honfitársad raboskodott – hogy csak Sułkowski herceget és Kollátaj Hugót említsem, s a nyelvzseni és kultúraszervező Slotwińskit, akinek keresztnéve magyarul: Szilárd. Hat évet ült. (Ha belegondolok, te is belekóstoltál a magyar nyelvbe és kultúrába, de szerencsére mérgük nem bizonyult halálosnak, és börtönbe se kerültél miattuk.)

A kazamatáknál persze jobban érezted magad Berzsenyi Dániel földes szobájában, ahol a *Horácról* írt verssorokat bepacázó legyeket kellett elhessegetned a papírlapról, hogy olvasni és fordítani tudjad sorait. És közben minden elragadtatott mozdulatodnál ügyelned kellett, hogy le ne fejed a mestergerendát.

Reszketeg kezével Vörösmarty Mihály rántott könyvtárszobájába, majd bizott ugyanazon lázas földöntúli mozdulattal Ady gondjaira. Ki tudja, meddig kísérte figyelemmel barátságotok alakulását, hiszen ő ötvenöt évesen meghalt, s te akkor a fejen állt időben vagy száztíz éves lehettél.

A magyar költészet Babits, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Áprily, Erdélyi József alkotta csillagágainak kaleidoszkóp-metszetében mennyire érezted szétszabdaltva magad? Verseiket olvasva fordításodban biztos, hogy mesésen életre keltél.

Úgy hetvenéves nagyöregként beledermedtél, ahogyan a halálmaskarát váltogató történelem letaglózta a létezésből más-más módon kiteszítottakat: József Attilát, Dsidát, Radnóti Miklóst. Pedig egy lengyel az ezerfajta kiátkozottsághoz hozzászokhatott az elmúlt kétszázötven évben.

Tudom, hogy számíthattál a két jó barát, Illyés és Szabó Lőrinc parttalan pártfogására. Szabó Lőrinc még megérhette az 1956-os forradalmat, Illyés Gyula *Egy mondata* maga volt a forradalom. Azok közt, akikre számíthattak, te is ott vagy, ki lengyelül újraírtad verseiket – túrteket és tiltottakat egyaránt.

Pilinszkytól huszonnégy, Nagy Lászlótól húsz év választott el. S hogy Nagy László ötvenhárom évesen meghalt, korkülönbségetek most – csak tizenkettő. Tudom, mennyire becsült téged. Hallgatásodban is megérezte a költészetet, az örökkévalóság dobhártyáján versjeleket kopogtató embert.

Kányádival, Budával szinte egy idős vagy – az élők, a kortársak jogán. Akár csak Utassyval, Oláhval, Mezey Katalinnal, Kiss Benedekkel, Farkas Árpáddal... Soroljam még?

A költőről pedig ezután egy szót se többet, mint a vámpírokról – Könyves Kálmán királyunkat idézve. Akit rútsága, púpossága ellenére is tiszteltek szellemenye miatt. Ma mintha inkább a rút szellemeket kellene előírásosan tisztelni.

Befejezem... Nem akarlak fiatalítani. Ahogy magamat, tégedet is féltelék az új csecsemőkortól. (Pedig mondják, addig tart az igazi felnőttég, amíg az első szemlélődéssel telt életévét be nem tölti az ember.) Mi már betöltöttük. Örüljünk hatvanöt évnednek – a negyszázhatvanötön legbelül.

Kovács István

KOVÁCS ISTVÁN (1945) költő, író, műfordító, történész, polonista.

Hámori József

A Bethlen Gábor-díj a Bethlen Gábor Alapítvány legrangosabb és legfontosabb nemzetpolitikai kitüntetése. Kizárólag olyan személyeknek ítélné oda, akik hivatásukban, nemzetszolgálatukban a legjobb példaként járnak előttünk, a magyarság előtt. Szükségeltetik hozzá a kimagasló hivatásbeli eredmény, de feltétel még az is, hogy a díjazottnak a legmagasabb erkölcsi mérce szerint is emberségesnek, tisztességesnek, jó magyarnak kell lennie, valamint elvárás a megkérdőjelezhetetlen közszolgálati munka felmutatása is.

Meglehetősen meghatottan állok itt önök előtt, kissé méltatlannak érzem magam a feladatra, ugyanakkor nagy megtiszteltetésként élem meg, hogy egy nagy ívű, sokoldalú, eredményes, termékeny életpályáról és a mögötte álló tiszta emberről, Hámori József professzor úrról néhány mondatot szólhatok laudáció gyanánt.

Hámori József Fegyverneken született 1932-ben. 1955-ben biológusként végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. A neuroanatómiai kutatómunkába közvetlenül a végzés után bekapcsolódhatott, amikor mestere, Szentágothai János pécsi intézetébe került. A mester és intézete óriási hatást gyakorolt rá, mint kutatóra és személyisége fejlődésére. Ott tapasztalja meg a legmagasabb szintű oktatói tevékenységet, ott tanulja meg a kemény és kitartó munkát, a rendszerességet, s ott mélyül el benne az érdeklődés a kutatás iránt. 1963-ban kerül a SOTE (Semmelweis Egyetem) I. sz. Anatómiai Intézetébe, azóta dolgozik ott, s járta végig az intézeti hierarchia lépcsőit. A biológiai tudományok kandidátusaként 1972-ben szerzi meg a nagydoktori címet. 1980-ban lett egyetemi tanár. Később párhuzamosan több egyetemnek is tanára, tanszékvezetője, rektora. Hámori József Széchenyi-díjas biológus, agykutató, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, korábbi alelnöke.

Mindenkire érvényes igazság: az ember hitelességének alapjait szakmájának, hivatásának gyakorlásával, elért eredményeinek rangjával teremti meg. Nos lássuk a szakmát, fussunk át röviden Hámori professzor úr tudományos tevékenységén, mely nagyszerűségét publikációk hosszú sora és az évek során elnyert díjakban megfogalmazódott elismerések bőségesen alátámasztják. Kutatási területe az idegrendszer és az idegelemek közötti kapcsolatok funkcionális szerkezete, a fejlődő és érett idegrendszer alkalmazkodóképessége, különös tekintettel az agyi idegekre. Kezdetben a gerincesek központi idegrendszere szinaptikus szerveződésének kutatásával foglalkozott. Eredményei jelentősek a kisagy szinaptológiája és plaszticitása, valamint a fejlődő és érett látóközpontok területén. 1964 óta dolgozik másik fő témáján, az ideghálózatok kialakulásának rejtélyén. Elsőként sikerült leírnia a felnőtt állatok agykéreg alatti központjában és a kisagykéregben indukálható plaszticitás jelenségét, valamint az információ feldolgozásában kiemelt szerepet játszó komplex szinapszisok szerkezetét. „...én valóban egy idegrendszer-kutató vagyok elsősorban, sőt azt kell mondjam, másodsorban is” – vallotta egy vele készült interjúban.

Vendégkutatóként és vendégprofesszorként több amerikai egyesült államokbeli egyetemen kutatott és dolgozott. Számos európai egyetem laboratóriumával folyamatos tudományos együttműködésben van. Különböző hazai és külföldi akadémia, akadémiák bizottságok tagja, ill. elnöke.

Több hazai és nemzetközi tudomány- és oktatáspolitikai bizottságban, testületben dolgozott és dolgozik, valamint folyóiratok szerkesztőbizottságának a tagja.

Kétszázöt meghaladó közlemény szerzője vagy társszerzője, hat könyvet és számos könyvfejezetet írt. Közleményei az idegrendszer-kutatás, az agykutatás és a természettudományok vezető nemzetközi folyóirataiban jelentek meg. Könyvei közül – teljesség nélkül két nagy sikert aratott művet emelek ki: *Nem tudja a jobb kéz, mit csinál a bal* (1985); *Agy, hit, számítógép* (társszerző, 2004).

Számos rangos elismerés kitüntette. Díjai közül önkényesen választva említek néhányat: Széchenyi-díj (1994) (Roska Tamással megosztva); az Eötvös Loránd Tudományegyetem *díszdoktora* (2009); Honoris causa Jedlik Ányos-díj (2012).

Egy igazán sokoldalú, „nagyformátumú” ember nem csak a tudomány területén mozog otthonosan. Hámori József professzor urat mindig érdekelte a politika és a közélet is. Tagja a Százak tanácsának. A Professzorok Batthyány Köre alapító tagja. 1998-tól a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának első minisztere. Idevágóan fontosnak tartom megjegyezni, hogy az ő minisztersége alatt sikerült a kultúrára fordított költségvetési támogatást több mint 60 százalékkal növelni. A megszerzett szellemi és anyagi javakat külföldi magyar intézetek létrehozására és megújítására, erdélyi kastélyrekonstrukciók előkészítésére, vidéki művelődési házak restaurálására, rekonstrukciójára fordítják. Mert, ahogy vallja: „...Magyarország szíve nem a városokban, hanem a kis falvakban, községekben van.”

1999-ben az UNESCO által szervezett Tudományos Világkongresszus elnöke volt. 2000-ben a Magyar Örökség díj-bizottság elnöke lett. 2000–2002 között

a Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium elnöke volt. E kollégium javaslata alapján évente 30%-kal növekedett a tudományos kutatásra és fejlesztésre fordított költségvetési támogatás. 2002-től a Magyar UNESCO Bizottság elnöke s az MTA-nak alelnöke volt. Ezen a posztján vállalta, mert van bátorsága és igazságérzete, hogy a Budavárból száműzött Teleki Pál tudós-államférfi szobránál, Balatonbogláron avatóbeszédet mond. Ezzel kitörölhetetlenül beírta nevét Alapítványunk történelmébe.

Hámori József professzor úr hangsúlyt fektet a tudományos ismeretterjesztés fontosságára is, szívesen beszél szakmájáról nagy nyilvánosság előtt (pl. MTA Mindentudás Egyeteme). Ma is gyakran foglalkozik az édes anyanyelv kérdésével és az emberi agy két féltekéjének együttműködésével, a jobb félteke működésének fejleszthetőségével.

Mint a hazáért, a magyarságért felelősen gondolkodó tudós ember keresi s fel is tárja a magyar gazdaság számára a kitörést jelentő pontokat. Egyik ilyen lehetőség, melyben hisz: a gyógyszeripar, gyógyszerkutatás. Hiszen – fogalmaz Hámori József – jelentős hagyományaink, eredményeink vannak ezen a területen. A másik ágazatként az agráriumot, az agrárkutatást jelöli meg, ahol hagyományaink, adottságaink kiválóak. A Németh László-i „Kertmagyarország” híve. Offenzív agrárpolitikát sürget, a hazai termékek erőteljes védelmét; más-ként: az agrártermékek piacának rendbetételét.

Édesapjától, aki orvos volt, a tisztességet, becsületet, hazaszeretetet tanulja. Istenhitében elkötelezett. Életfilozófiájában a tudomány mellett jól megfér a hit, mert azok nem ellentétei egymásnak, hanem egymás kiegészítői. Vallja: mindenkinek szeretni kell; a szeressétek egymást krisztusi parancshoz tartja magát. Az élet nagy kérdéseinek megoldásában és az ítélkezésben hisz a Gondviselésben. Biológusként etikátlannak tartja – azt, ami ma törvényesen lehetséges – a Teremtés folyamatába való önkényes, külső beavatkozást. Elítéli a gyűlöletkeltés minden formáját, politikai érdekek szerint megnyilvánuló önmutogatást.

Vallja: társadalmunk alapja a teljes család, melynek támogatása nem csupán civil vagy vallási közösségek feladata, de társadalmi, kormányzati kötelesség. Különösen a többgenerációs családmodell híve. Fontos, történelmi feladatnak tekinti a család becsületének helyreállítását, melyben az egyháznak központi küldetését látja. Üzenete a mának, a holnapnak: „Hazánknak, Magyarországnak jövője csak akkor lehet, ha a keresztény elvek alapján próbáljuk meg újjáépíteni.”

Az elmondottak alapján úgy hiszem nyugodt szívvel és nagyon határozottan jelenthetjük ki: dr. Hámori József professzor úr életművével, felelősségével, hitével, tudományos és közéleti munkájával maradéktalanul eleget tesz a Bethlen Gábor-díj által támasztott követelményeknek. Dr. Hámori József professzor úr méltó e rangos elismerés birtoklására.

Tisztelt Professzor Úr! Nagy szeretettel gratulálok a 2013. évi Bethlen Gábor-díj elnyeréséhez!

Béres József

BÉRES JÓZSEF a Béres Gyógyszergyár Zrt. elnöke.

Márton Áron-emlékermesek

Szijártó István

Szijártó István felnevelő családi fészke Kaposvár volt, ahol a kisdíák mindennap láthatta a – máshol talán félelmetes – megyeháza homlokára írva, hogy A KÖZJÓNAK. Egész életében hűséges maradt városához, és a város díszpolgáraként ő is vallotta, hogy szellemi szigeteket kell létrehoznunk, melyek az együtt tanulás műhelyévé válnak, közösséget teremtenek.

Középiskoláit Kaposvárott végezte, majd az újjá alakuló Eötvös Collégium tagjaként elvégezte a magyar-történelem szakot, s ezt követően egy évtizedig egykori gimnáziumában tanított, s közben 1985-ben megvédte kandidátusi diszsertációját. Az Eötvös Collégium hívására Budapestre költözött, és 1984 és 1993 között az irodalom szakvezető tanára s a Kollégium igazgatója lett. Ezekben az években szervezték és alakították újjá a Magyarok Világszövetségét, s Csoóri Sándor elnöksége alatt Szijártó Istvánt is beválasztották a vezetőségbe. A Világszövetség körüli vitákban mutatkozott meg finom érzéke, ahogy elveinek feladása nélkül egymáshoz tudta simítani az ellentéteket úgy, hogy csak végső esetben került sor kenyértörésre.

Ha az egyik szigetet elsodorja a rosszindulatú áradás, újat kell teremteni. Szijártó István ekkor, 1993-ban kilép a közszolgálatból, s megalapítja a Balaton Akadémiát. Ennek működését kétszáznál több nyilvános tanulmányi nap jelzi, a keszthelyi Helikon Kastélymúzeumban rendezett számos konferencia és három könyvsorozat elindítása.

Szinte már a hihetőség határát súrolja sorsa további alakulása. Közben ugyanis Fekete Gyula kezdeményezésére, a társadalmi, kulturális szervezetektől begyűjtött ajánlások alapján megalakul a legtöbb szavazatot kapott száz hiteles ember közössége, a Százak Tanácsa. Ennek lesz Szijártó István Fekete Gyula elnök mellett titkára, később ügyvezető elnöke, mondhatnám úgy is mindenese. Az 1997-es alakuló közgyűlést követően a Százak Tanácsa minden hónapban összejön, hogy a magyar nemzet legfontosabb kérdéseit megvitassák. A kormányok közben egymást váltják, a Százak Tanácsa azonban maradt annak ellenére, hogy a politika gyakran még létezéséről sem volt hajlandó tudomást venni. Munkáját vaskos kötetek dokumentálják, amelyeknek címei is valának a Százak Tanácsa szellemiségéről. *Sodródás helyett* sugallja az egyik tanulmánykötet címe, s ennek alcíme *A Százak Tanácsa ajánlásai a politikának*. Az ezt követő kötet címe *1956 öröksége*, alcíme pedig *A Százak Tanácsának ajánlásai a Nemzetnek*.

Ügyvezető elnökként Szijártó István nem megszabta, hanem tapintatosan terelte a Tanács munkáját a legfontosabb kérdések felé. Így került sor a föld, az egészségügy kérdéseinek napirendre tűzésére, a határon kívül rekedt magyarság képviselőinek meghívására. Az utóbbi néhány évben szinte minden összejövetelünket a Szent György-könyvek újabb és újabb kötetei tették emlékezetessé.

A sorozatot természetesen Szijártó István szerkeszti. A Százak Tanácsa találkozói a kihelyezett ülésekkel váltak egyetemessé. Felkerestük vidéki városainkat, sőt határon túli konferenciákon is részt vettünk. Találomra néhány helység, ahol hírt adtunk a Százak Tanácsa működéséről: Székesfehérvár, Válaszút, Duna-szerdahely, Győr, Újvidék, Csíkszereda. Reményeink szerint mindenütt A KÖZJÓNAK tettünk szolgálatot.

Szijártó István életútjára tekintve, hadd emlékeztessenek Márton Áron jelmondatára: NON RECUSO LABOREM. Azaz magyarul: Nem futamodom meg a munka, a feladat elől.

Szijártó István ezt az útmutatást követte. Nem ő kereste a feladatot, hanem – szerencsénkre – a feladat talált őreá.

A Márton Áron-emlékérem kettőjük szellemi kapcsolatának hitelesítő pecsétje. Befejezésként – magunk megerősítésére – szóljon hozzánk maga Márton Áron. „Ne áltassuk magunkat hiú képzelődésekkel. A múlt a hátunk mögé zuhant, és visszavonhatatlanul alámerült a történelem hullámaiban. Új korszak van készülóban. Mi ennek a vajúdásnak, a múlt és jövő küzdelmének a fájdalmait szenvedjük. S legyünk tisztában avval is, hogy a világválságot sem hatalmi szóval, sem egyszerű rendszerváltoztatással nem lehet megoldani. A rend és béke kimondottan erkölcsi feladat. A kikökkent emberi életet az erkölcs alapjaira kell visszatolni, a társadalmi, az evilági, a földi berendezkedést az égben hozott törvények útmutatása szerint kell elkezdni.”

Albert Gábor

ALBERT GÁBOR (1929) író, műfordító.

Magyary Rozália

Első Bethlen Gábor-díjasunk Domokos Pál Péter kitartó kezdeményezésére, az Erdélyből áttelepült Szervátiusz Tibor szobrászművész jóvoltából, éppen negyedszázada, 1988-ban hoztuk létre „az emberi szolidaritást, az erkölcsi felelősséget és helytállást elismerő” kitüntetésünket, a Márton Áron Emlékérmet. Elsőként zömmel a veszélyeztetett erdélyi magyarság védelmében föllépő nemzetközi és hazai szervezeteket, illetve néhány személyt is kitüntettünk áldozatos munkájukért. Köztük volt Alapítványunk egyik létrehozója Kiss Ferenc tanár úr, akit 60. születésnapján köszöntöttünk e veretes Emlékéremmel. Holnap avatjuk emlékjelét, bemutatjuk róla készült Emlékkönyvünket Beregszászon.

A mostani alkalommal, a válságos időket átvészelt Alapítványunk egyik jelenkori éltetőjét és áldozatos munkatársát, Magyary Rozália főkönyvelőnket jutalmazzuk e kitüntetéssel, amely a romániai magyarság jelképévé vált püspök arcmását és Erdély címerét hordozza. Márton Áron püspöki jelmondata: „Non recuso laborem”, nemcsak azt jelenti „nem utasítom vissza a munkát”, hanem azt

is, „nem utasítom vissza a szenvedést”. Magyaryné, született Bálint Rozália mindkettőt vállalta, vállalja. Vessünk pár pillantást életútjára, s érzékelhetjük azt.

Bálint Rozália hat fiútestvér után, szülei hetedik gyermekeként 1952-ben, a Reformáció ünnepén született. Székelydályán, ahol századok óta honos ősei földművelésből élő, református székelyek: háborúk idején védték a hazát, békeidőben szántottak, vetettek, hogy eltartsák családjukat. Ez a folyamat az ő születése idején megszakadt: az egyéni gazdaságokat fölszámolták, nagypját kuláklis-tára tették, mindenétől megfosztották. Ezeremester édesapját is kuláknak minősítették, több mint két évig kényszerlakhelyre száműzték, majd több ízben különböző helyekre kényszermunkára vitték. A hét gyermek gondja-baja így édesanyjára maradt. Szülei minden nehézség ellenére ragaszkodtak ahhoz, hogy gyermekeik tanuljanak. Pedig az – egy kicsi faluból más-más települések iskoláiba járva – emberpróbáló feladat volt.

Rozália a Székelyudvarhelyi Közgazdasági Szakközépiskolában 1971-ben érettségizett, s pár évig könyvelőként dolgozott, amikor végre sikerült bejutnia a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem Közgazdasági karára. 1980-ban tett diplomavizsgát. Férjhez ment, megszületett ragyogó intellektusú kislánya, Ágnes. Neki méltó szülői figyelemre volt szüksége ahhoz, hogy képességei kibontakozzanak. 1989-ben Rozália második férjét követve kislányával, Ágnessel együtt Magyarországra települt át.

Közel két évtizede, hogy a Magyarok Világszövetségében munkatársam lett ez az Erdélyből menekült fiatalasszony. Főtitkárként rendkívüli teher nehezedett rám az akkortájt megújuló magyar világszervezet hivatala élén. E nehéz közszolgálatot, főmunkatársaimmal – Kun Csabával, Magyary Rozáliával, Tőkés Józseffel és Zika Klárával – igyekeztem megosztani. Eredményesen tettük. Ellenszélben, a nemzeti erők katasztrofális választási veresége után kellett helytállnunk, amit sikerrel teljesítettünk (pl. a honalapítás millecentenáriumának világszerte történt megszervezése, nemzeti ellenállás, érdekképviselet, tiltakozó nagygyűlés a nyelvháború ellen stb.). Magyary Rozi a számos belharcot, testületi vitát, legtöbb támadást okozó pénzügyi területen vált biztos támaszommá. A külső támadásokkal valahogy még csak megbirkóztunk, a belharcol azonban fölörölték a szövetséget.

1999-ben már új helyen a PRO HUNGARIS Kulturális Értékközvetítő Alapítványban szövetkeztünk a határon túli magyar iskolák, könyvtárak értékes könyvekkel, kiadványokkal való jobb ellátása érdekében. Magyary Rozáliának emberfeletti munkát kellett vállalnia, hogy működőképessé tegye a jószándékkal létrehozott, de – a rendezetlenül fölhalmozott, hatalmas könyvtengerben tehetetlenül vergődő – agonizáló szervezetet. Amikorra sikerült kilábalnia, ismét ellenszélbe került, ám őrt áll a posztján. A Pro Hungaris Alapítvány igazgatójaként az elcsatolt nemzetrészek oktatási-kulturális intézményeinek mindmáig megbecsült patrónusa, ki sok gonddal, nehézséggel küszködik. Kettős kötődéssel él köztünk; szülőföldjére visszavágyik, oda vissza-visszatér.

Amikor első elnökünkötől Márton Jánostól átvettem a Bethlen Gábor Alapítvány kuratóriuma elnöki posztját, szembesültem azzal, hogy nincs főkönyve-

lőnk. Ekkor kértem föl megbízható régi munkatársamat, Magyary Rozáliát, hogy vállalja el a főkönyvelői feladatot. Szívesen jött közénk, s azóta sokszorosán megszolgált a bizalmat. Munkaköri feladatain túl ellátja az Alapítvány működését biztosító pályázatok elkészítésének nagy részét, a pályázati figyelést és számos olyan szervezési munkát is, amire szükségünk van. Nyugodt vagyok, hogy ő, aki a gyakran változó pénzügyi szabályozókat ismeri, követi, Alapítványunk gazdasági felelőse.

Az Emlékév programjait s azon belül a kolozsvári Bethlen Gábor-szobor elkészíttetését, kiszállítását, fölállítását, fölavatását a közreműködése és segítségével nélkül nem valósíthattuk volna meg. Hozzáállásában szerepe volt kolozsvári kötődésének is. Tudta, hogy e történelmi jelentőségű lépéssel ismét közel kerül a városhoz, amelyhez ezer szál, emlék köti, ahol sorsdöntő ifjú éveit élte át, nem messze a Kétágú református templomtól.

Ezúton is köszönetet mondok neki és szoborállító társainak; kiváltképp kolozsvári partnerünknek, Adorjáni László tiszteletes úrnak és J. Király István informatikusunknak, aki az adománygyűjtést egy ragyogó Bethlen Gáboros honlappal segítette.

Befejezésül a legnépszerűbb magyar író, Jókai Mór *A jövő század regénye* című művéből idézek néhány mondatot: „Van egy magyar népfaj, mely a legszélsőbb határszélt foglalja el keleten: a székely. Kitűnő sajátságokkal elhalmozott egy nép. Magyarabb valamennyinél, mert se vérébe, se nyelvébe, se szokásaiba nem vegyült soha semmi idegen. És amellet megvannak benne minden nemzetnek a jó tulajdonságai. [...] És minő szép faj! Annyi szép, szabályos, jellegzetes arcot nem látni sehol a kerek földön, mint a székelyeknél. Minő változatosság a női szépség típusaiban!... S e szépségek szellemi tulajdonai is nemesek. Hűség, kitartás, engedelmesség, hallgatóság.” Jókai művében e derék népet s az őket jelképező regényhőst, Tatrangi Dávidot megdicsőíti. Örülnék, ha számosan élénének Kárpát-medencei hazánkban olyan emberek, akik hasonlítanak nagy írónk székelyeihez. Úgy vélem, hogy Magyaryné Bálint Rozália közéjük tartozik. Isten éltesse sokáig!

Bakos István

Szász István Tas

Sok nemesember ismerte a szolgálat értékét és kötelességét. Például Széchenyi István, Bánffy Miklós, Teleki Pál. Egységes, de legalábbis partikuláris világnézet nélküli világban viszont kizárólag az új nemesség, tehát az értelmiség legjava alkalmas a nemzet feltétel nélküli szolgálatára: írók, tudósok, művészek, orvosok, mérnökök, lelkészek, tanárok és patrióta közemberek.

Az új nemesség semmit sem veszíthet sem forradalommal, sem államosítással, sem magánosítással, mert az ő birtoka láthatatlan és elpusztíthatatlan; az ő birtoka: a lélek. „Nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgo-

kat” – zengjük Kodálllyal Berzsenyi Dániel üzenetét *A magyarokhoz*, mi, a negyvenes évek kamaszai és ifjai, olyan városokban mint például Szatmárnémeti és Kolozsvár, amelyekben még otthon voltunk, de már idegen országban, s a román nemzeti szocializmus konyhájában már főzték a dicső XX. század legalattomosabb genocídiumának a mérgét, amely hatásosabbnak bizonyult Heródes katonáinak a fegyvereinél.

De ahogy a kis Jézus megmenekült, úgy menekítettük/menekítjük meg magunkban, odabent Erdélyben s idekint akárhol, az Örök Erdély szellemét, amelyről a kalotaszegi, bánffyhunyadi születésű, ám Duna melléki író-filozófus református püspök, Ravasz László ezt jegyzete le 1941-ben: „Az Örök Erdély négy hivatása: 1. mindig szenved és vár, 2. mindig egyensúlyoz és hagyományt őriz, 3. mindig képviseli az egész nemzeti öncélúságot és 4. mindezzel az egész, teljes magyar élet titokzatossá folyóvizét duzzasztja. [...] Az erdélyi szellem sorsábrázolás és életparancs.”

Magyarországnak még ma sincs az összes hiteles politikai szereplők által elfogadott nemzetstratégiája; Kolozsváron már a múlt század harmincas éveinek a közepén visszafordulnak a legjobbak Széchenyi szelleméhez, s idősb Szász Istvánék otthonában, egy nemzetpolitikai szemlében, a *Hitel* folyóiratban s persze előszóban és példájukkal egy olyan nemzeti stratégiát vitatnak s körvonalaznak, amelynek a realitását éppen az elszenvedett és várható veszteségek hitelesítene.

A Ravasz László-i „életparancs” iránti fegyelem szelleme honolt abban a szülői házban, s ezt örökölte legifjabb Szász István, a honfoglalás kori Tas utónévvel megjelölve, merthogy vitézségi erények nélkül nem törhette volna át a gyűlölet falát. Márpedig áttörte, mert annak ellenére, hogy az 1956 utáni elrettentések hosszúra nyúló éjszakájában őt is kitiltották az akkor még magyar nyelvű marosvásárhelyi orvosi egyetemről, ólombányába tanácsolták, majd más, köztük az ólomüvegablak-keretezés gyönyörű középkori mesterségének a gyakorlására kényszerült, végül mégiscsak megszerezte a diplomát. Am éppen az orvosi hivatással járó, ahhoz kapcsolódó megaláztatások és antihumánus kényszerűségek űzték el szülőföldről 1977-ben.

Senkinek sem szabad eljönnie Erdélyből – és mindenkinek kötelessége eljönnie Erdélyből, ha csakis így képes eleget tenni küldetésének.

Tasi Magyarországon bontakoztatta ki rendkívül összetett alkotó személyiségét, amelynek minden ága visszahajlik a forrás fölé, s annak hozamát és tisztaságát szolgálja.

Mert az talán még természetesnek mondható, hogy kiváló szakmai, morális és szervezőképességeinél fogva egyik alapítója a Magyar Orvosi Kamarának, hogy évtizedeken át az Alapellátó Orvosok Országos Szövetségének az elnöke, szaklapok főszerkesztője, s a Magyar Nemzetstratégia kétkötetes munkájában ő írja meg az Alapellátás Nemzetstratégiáját, s mai napig a Hippokratész kura-tórium elnöke.

De az orvosíró Németh László példáját követve sztetoszkópját örökké a nemzet mellkasán tartva már több mint húsz kötet, memoár, esszé, vers, tünődés

látteleivel diagnosztizálja a trianoni sebek örök felfakadását s a nagy magyar lelki betegségek kórtüneteit.

A Makovecz Imre által Leányfaluban újratervezett Hitel Háza, a kolozsvári szülői ház mása pedig az erdélyi gondolat, irodalom és művészet Magyar Örökség-díjas Panteonjaként emlékeztet az Erdélyi Szellemi Fejedelemség örök miszsiójára, ami az egyetemes magyar értékek megőrzése akkor is, amikor egyéb fegyverünk nem volt és nincs a reménységnél.

S amióta a haza nem csak a „magasban” van, ahol Illyés Gyula rajzolta meg határtalanságát, Szász István Tas különbejáratú átkelőt nyitott a kortárs erdélyi magyar művészet számára; a 25 éve működő Hitel Galéria *Erdélyi művészek Leányfalun* című tárlatsorozatában a 39 festő, grafikus, szobrász, iparművész és fotóművész munkáiban ugyanannak a transzszilvanista szellemnek a formát öltését érzékelhette a közönség, mint amely a hajdani Hitel-mozgalom hajdani híveit vezérelte. Négy esztendeje pedig a verniszázásokat irodalmi emlékműsor követi a Faluház színháztermében; legutóbb, augusztusban, éppen Márton Áron életéről és művéről.

Ő küldi Neked ezt a mostani megjelölést.

Viseld méltósággal!

Banner Zoltán

BANNER ZOLTÁN (1932) művészettörténész.

Tamási Áron-díj

Gazda József

„Elmondható-e a történelem? Az egy emberé, a külön-külön megélt történelem, a lenti, ahová a fény se ér, vagy ha odaérne, szándékosan eltakarják: ne látszódjék, ne lehessen felmutatni, megmutatni: a kérdést egy szlovákiai magyar író, költő, Gál Sándor teszi föl, s válaszolja meg a maga szépírói alkotásaiban: a kivásznai Gazda József a szociográfus módszertani eljárásait veti be ugyanennek a célnak az érdekében: hogy megmaradjon valami abból, ami része csak ugyan az egésznek, de ami nélkül nem teljes a történelmi tábló.

Ő, a tanár, a művelődéstörténész, művészeti író, az iskolai színjátszás éltetője, rendező, Tamási-darabok színre állítója is, etnográfus, szociográfus „nemzetsors szociográfiáknak” nevezi e tárgybeli könyveit, s arra a maga magának föltett kérdésre, „Ki is vagyok én?, azt feleli: „Isten mindenkinek kijelölt egy helyet, engem is és minden embert beleteremtett egy népbe, s e nép körében jelölte meg a feladatunkat.” Egy „keleti magyar” vagyok, vallja, „akinek fontos a népe, nemzete, fontos a kultúra, a kultúrája, fontos az emberi lélek megismerése, fontos a betekintés az emberi sorsokba, a magyar sorsokba, hogy elmondhassam velük,

általuk, hogy kik is vagyunk mi. S hogy: miért is vagyunk a nagyvilágon?” S hogy „Miért vagyok?” kérdezi tovább: nevelni, tanítani, rendezni, dokumentumokat gyűjteni, megörökíteni, fölmutatni azt a fénytől eltakart világot, feleljük.

Gazda József hatalmas életművének középpontjában elsősorban azok a könyvei állnak, amelyek a Romániában vagy a világ más helyén élő, a kisebbségi, vagy szórvány, vagy emigráns magyarság sok évtizedes múltjáról faggatják az oral history, az elbeszélte történelem formai eljárásrendje szerint az e sorsokat átélőket. A nagy történelmi traumák meg a többnyire rejtetten, de hatékonyan pusztító diktatúra s a néhol konszolidáltabbnak feltűnő, másutt új nemzeti tragédiákkal terhes jelen eseményeinek fényében. A ma is tartó kisebbségi sorsról, amely a magyarokat létükben s jövőjükben mindenkor a befogadó országok, a többségi nemzet kisebbségpolitikai türelmének vagy türelmetlenségének elszenvető alanyaivá tette, teszi, teheti még napjainkban is. Olyan emberek valóságait olvashatjuk például az 1997-es *Jaj, mik történtek, jaj, mik is történtek* című vallomásgyűjteményben, akiket nem a létezés kozmikus végtelensége, értelme vagy értelmetlensége foglalkoztat, hanem az elveszett haza miatti személyes fájdalom. Akiknek a falujuk temploma fáj, amelyet a határ túloldalára tolt a történelem, s az anyaországban maradt rokonok, barátok, temetői holtak fájnak, meg a folyó, melynek túlsópartján rekedt a múlt, életük, sorsútjuk meghatározó része, épületekkel, földekkkel, emlékekkel, gyakran az ifjúsággal. A *történelmi mélyemlékezet* legendáiról faggatózik az interjúkészítő szerző, a háborúk meg a háború utáni évtizedek „bűnös nemzeté” lett magyarjainak kisebbségi megpróbáltatásairól.

Jóllehet a modern történetkutatás általában már elismeri, elfogadja a történelem alulnézetből, az elbeszélte történelem módszertani jogosságát, dokumentatív értékét, ám kevésbé a használhatóságát: így az „objektivitás akadémiai kultúrájában” ez az elfogadás inkább elméleti igénységben nyilatkozik meg. A gyakorlatban a történettudomány igyekszik mellőzni a történelmi tényekről valló, ám az eseményeket a személyiség benső rétegein átszűrő elbeszélők történeteit, emlékeit, szubjektív tanúságtételét: még akkor is, ha helyenként, például Amerikában, külön könyvtárakat építenek a lejegyzett, elbeszélte, szalagra rögzített történelem dokumentumainak.

Gazda József, szerencsére könyvekbe mentett, ezer oldalakra tehető vallomásmagyara ezért ott található a szociográfia és a néprajz határvidékén, s nem igazán vannak arra utaló jelzések, hogy e kötetek óriási emlékmagyara fölbukkana valamely, esetleg iskolai történelemkönyv korleírásaként, a tudományosan igazolható adatok mellett: befogadhatóbbá, értelmezhetőbbé téve a száraz adatokat s általa a történelmet is.

Mégis nélkülözhetetlen kordokumentumok ezek a könyvek: a belsőleg átélt történelem bemutatásának, fölmutatásának a példái. A szerző a történelmi ismeretek, információk gyűjtését és feldolgozását egyéni elbeszélések, interjúk alapján végzi, a szemtanúkra épülő történetírás műfaját műveli. Nem lényegtelen szempont, hogy Gazda József ezt Kovásznán, a romániai magyarság keleti csücskében, a nyugat-európai, sőt tengeren túli irányzatokkal teljesen szinkronban

tette munkája kezdetén is: mert hiszen Paul Thompson, akit az oral history vezető elméleti megalapozójának és gyakorlati mesterének tartanak, a szemtanúk által elbeszélte történelemről szóló, irányadó tanulmányait, munkáit az 1970-es évek legvégén, a nyolcvanas évek elején írja s jelenti meg: s Gazda József ekkortájt már ezen módszer szerint dolgozott, gyűjtött. Holott a „hosszú ideig szovjet politikai befolyás alatt álló közép- és kelet-európai országokban... a közelmúlt eseményeinek pontosabb megvilágítását célzó kutatásokra a rendszer társadalmi és politikai kritika iránt mutatott különös érzékenysége miatt” sokáig alig kerülhetett sor” (Vértesi Lázár).

Gazda József ebben a negatív térben kezdte meg a munkáját: „Első nyugati utunkról (1970) hoztuk az első magnetofont, így vált lehetővé, hogy elkezdtem azt a magnós-gyűjtést, melynek eredményeként több mint ezer emberrel beszélgettem el, mondtam el életét, ezekből születtek népi szociográfiáim” – vallja a szerző. A kovásznai líceum tanáráként 1980-ban adta ki az *Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete* című, 280 magnószalagra vett vallomásból álló gyűjtését, az életforma-változás szociográfiai értékű tanúságtételét. Közben más műfajban is jeleskedett: művészettörténeti kismonográfiát írt például Gyárfás Jenőről (1969); Nagy Imréről (1972); Nagy Albertről (1982). Az Emlékek Ázsiája: őseink földjén (2003) az első és a második világháború magyar hadifoglyainak történeteit gyűjti egybe, s a Hát én hogyan siratnám: Csángók a sodró időben című (1993) kötetrel együtt ismét az elbeszélte történelem könyveinek, a „nemzetsors szociográfiáknak” sorába illeszthetők. Miként Az Istennel még magyarul beszélgetünk: magyar szórványok a Kárpát-medencében (2002) című munka is, majd a 2010-ben kiadott A megpecsételt vég – Kilencven év Erdély földjén címűkben viselve az emberi, személyes és a nemzeti tragédiákat.

2011-ben jelenik meg *A harmadik ág: magyarok a szétszórattatásban* című kétkötetes gyűjteménye, a 77 esztendő Gazda József eddigi utolsó, monumentális könyve. A mű Balázs József *Magyarok* című kisregényének kérdésével kérdezheti: „Hol vagytok, magyarok?” Öt kontinens 54 országában: ennyi helyen kereste a nyomaikat Gazda József, Brazíliától, Új-Zélandig, mert, írja, „ennyi helyen szóródtak szét levelei a magyar fának”. S faggatta elbeszélőit a hazátlanná válás, a széthullás, az új hazafoglalás, a reménytelenség és a mindig föltámadó remény sokszázados múltra visszatekintő, de legfőképpen XX. századi eseményeiről, élményeiről, emlékeiről.

„E könyvvel és a benne megszólalók szavaival üzenem, kiáltom minden magyarnak, éljen bárhol is a nagyvilágban, sorsunk a saját kezünkben van” – vallja.

Gazda József Tamási Áron-díjához a Tamási Áron Alapítvány Kuratóriuma nevében szívből gratulálok, erőt, egészséget kívánva s kívánjuk mellé, tovább, a töretlen remény képességét.

Cs. Nagy Ibolya

CS. NAGY IBOLYA (1946) Debrecenben élő irodalomtörténész. A Debreceni Egyetemi Kiadó volt vezetője.